

МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

**Анализа за состојбата и намалувањето на ромските
девојчиња и момчиња во образовниот процес
во Република Македонија**

**СКОПЈЕ
мај 2010**

СОДРЖИНА

1. Меѓународна правна рамка	3
2. Декада на Роми	5
2.1. Искуства на земјите вклучени во Декадата на Ромите.....	6
3. Законска регулатива.....	8
4. Уписна анализа	9
5. Заклучни коментари.....	12

1. Меѓународна правна рамка

Во поголем број на меѓународни документи и конвенции, на кои Република Македонија е потписничка, образованието зазема значително место, како концепт кој овозможува вклучување на граѓаните во сите општествени текови, а, исто така, и како концепт за придонес во целокупниот развој на човечката личност и човештвото. Во рамки на оваа анализа земени се предвид документи кои укажуваат на повеќе елементи кои треба да бидат земени предвид за унапредување на образовниот систем и при тоа овозможување на еднакви можности за сите, без разлика на пол, етничка припадност, боја на кожа, религиозно уверување, социјално потекло или било која друга основа.

Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права на секое лице му го признава правото на образование, при тоа почитувајќи ги основните човекови права и слободи. Образованието на секоја личност треба да и овозможи корисна улога во развојот на општеството. Во однос на нивоата на образование, основното образование треба да биде бесплатно и задолжително за сите, а исто така, тоа треба да се однесува и за оние кои не се стекнале или пак не го довршиле основното образование. Додека за средното образование, се укажува на постепено создавање на услови за бесплатно образование, високото образование, според одредбите на овој пакт, треба да биде достапно за сите. (член 13)

Комитетот за економски, социјални и културни права во својот последен извештај за имплементација на овој пакт, на Република Македонија, како земја потписничка и упати забелешки изразувајќи загриженост во однос на Ромските деца кои се почесто можат да се видат на улица во поголемите градови и нивно не посетување на училиште. Исто така, Комитетот апелираше до државата членка да обезбеди бесплатно основно образование за сите деца и постепено да ги намали трошоците за средно образование. Во таа насока, Владата на Република Македонија од учебната 2009/2010 година обезбеди задолжително средно образование.

Согласно со **Универзалната декларација за човекови права** секој има право на образование, при што е напоменато дека основното образование е бесплатно и задолжително, додека техничкото и

стручното образование ќе биде општо достапно,а пристапот до високото образование ќе биде достапно за сите врз основа на заслужените оценки од средното образование.

Забраната и елиминацијата на расната дискриминација,како и гарантирањето на правата на секој граѓанин,меѓу кои и правото на образование и обука ,без разлика на расата,бојата на кожа,национално или етничко потекло, е третирано во **Конвенцијата за елиминација на расната дискриминација.**

Комитетот за елиминација на расната дискриминација ,во извештајот кој се однесува на имплементацијата на Конвенцијата за елиминација на расната дискриминација, укажува на зајакнување на напорите за зголемување на нивото на образование на припадниците на ромската заедница, со преземање на итни чекори за елиминирање на негативните предрасуди и стереотипи во однос на Ромите и нивниот придонес во општеството. Покрај тоа, се укажува и на можноста за образование на ромските ученици на нивниот мајчин јазик, во насока на поголемо запознавање на наставниците со културата и традициите на Ромите. Од страна на Комитетот за елиминација на расната дискриминација, се препорачува организирање на посебни обуки за нивна сензибилизација во однос на потребите на децата припадници на ромската заедница.

Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената има предвидено преземање на мерки заради отстранување на дискриминација врз жените за да им се обезбедат еднакви права во областа на образованието, за да се обезбеди основа за рамноправност на жените и мажите и тоа во поглед на професионално насочување во сите нивоа на образовниот систем. Покрај повеќето насоки ,во Конвенцијата е предвидено и намалување на стапката на напуштање на училиштето од страна на девојчињата ,како и организирање на посебни програми за сите кои го напуштиле образованието.(чл.10)

По последниот извештај за напредокот на Република Македонија во областа на родовата рамноправност, Комитетот меѓу другото упатува на преземање на мерки со кои ќе се намали процентот на напуштање на училиштето од страна на ромските девојки и девојките кои живеат во руралните средини и нивно повторно интегрирање во образовниот процес .

Државите потписнички на **Конвенцијата за правата на детето** го признаваат правото на образование на детето врз основа на еднакви можности, при тоа овозможувајќи им пристап до сите информации и услуги за професионална ориентација. Исто така, се укажува и на потребата за преземање на мерки за поттикнување на редовно посетување на наставата и намалување на напуштањето на училиштето и унапредување на соработката во однос на образованието, особено на прашањето за елиминирање на незнаењето и неписменоста во светот.(чл.28)

И **Конвенцијата против дискриминација во образованието** во членот 4 промовира еднакви можности и еднаков третман во однос на образованието и исто така укажува на бесплатно задолжително основно образование ,а средното образование да е достапно за сите. Преземање на соодветни мерки за едукација на лицата кои не го завршиле основното образование,негово комплетирање и понатамошно продолжување со образовниот процес.

Промовирање на еднаквите можности за пристап до образованието на сите нивоа за припадниците на етничките заедници ,е едно од начелата кои се предвидени во **Рамковната конвенција за заштита на правата на националните малцинства**. На земјите потписнички ,Конвенцијата им дава можност за обезбедување на соодветни олеснителни контакти меѓу наставниците и учениците припадници на националните малцинства.

2 . Декада на Роми

Сознанијата за состојбата на Ромите во земјите во регионот, укажуваат на потреба од системско решавање на прашањата на Ромите .Токму поради тоа за земјите во регионот во кој состојбата на Ромската заедница е на незначително ниво, се наметна и потребата за изработка на посебни национални стратегии за Роми, кои треба да излезат во пресрет на специфичните потреби.

Во однос на Ромите, Република Македонија има направено значителен позитивен исчекор во однос на другите држави,но и покрај тоа таа не е исклучок. Решавањето на прашањето на Ромите треба да се има предвид од аспект на координирана политика која ќе понуди решение за специфичните потреби .

Следејќи го патот за влез во Европската унија, Република Македонија се придружи кон државите кои треба да

имплементираат национална, долгорочна и сеопфатна стратегија за интеграција на Ромите во општествените текови како етничка заедница која спаѓа во ранливите групи.

Владата на Република Македонија донесувајќи ја Националната стратегија за Ромите¹, изрази волја, во контекст на нејзините напори за надминување на сиромаштијата, да работи и на надминување на сиромаштијата и кај ромското население. Фактите говорат дека сиромаштијата на Ромите е многу повисока во однос на другите етнички заедници и се темели на бројно акумулирани фактори кои произлегуваат од историјата, традицијата и нивната перманентна социјална инклузија. Кон тоа особен придонес има недоволната образование на ромското население.

2.1. Искуства на земјите вклучени во Декадата на Ромите

Хрватска

Република Хрватска изрази подготвеност да се приклучи во декадата за инклузија на Ромите и како и другите земји изработи акциски план за образованието на Ромите кои се однесуваат на предучилишното воспитување, основното, средното и високото образование, како и образованието на возрасните.

Во првиот извештај за имплементацијата на Декадата на Ромите 2005-2015 година евидентирано е дека во Република Хрватска во рамки на Министерството за образование, наука и спорт, предвидени се средства за образованието на Ромите. Проектите кои се реализираат ги опфаќаат сите нивоа на образование и тоа од предучилишно до високо образование. Од страна на Ромскиот едукативен фонд (РЕФ) услугите кои беа понудени со проектите, беа негативно оценети, поради тоа што во повеќе предучилишни установи е забележана сегрегација на ромските деца што е спротивно на професионалните стандарди. Од друга страна пак, Министерството за образование, наука и спорт регистрира трипати повеќе вклучување на ромските деца во основните и средните училишта, за што придонесоа и стипендиите кои ги обезбеди Владата на Република Хрватска.

За 2009 и 2010 година донесен е Акциски план кој се однесува на образованието на припадниците на ромското национално

¹ Национална Стратегија за Ромите во Република Македонија, јануари 2005

малцинство во кој се разработени мерките од областа на предучилишното воспитување, основното ,средното и високото образование, како и образованието на возрасни.

Србија

Владата на Република Србија во 2005 година го усвои Акцискиот план за унапредување на образованието на Ромите кој наложува вклучување на Ромите во образовниот систем, обезбедување на континуитет и квалитет во нивното образование .Во 2008/2009 година направена е ревизија на Акцискиот план за образование. Акцискиот План за унапредувањето на образованието на Ромите во Србија настана како одговор на алармантните податоци дека само два процента од ромските деца се вклучени во предучилишно образование, помалку од 40 проценти на деца од ромските населби се запишани во основните училишта, додека дури 70 до 90 проценти од нив се отпишуваат пред да го завршат основното образование.

Црна Гора

Усвојувањето на Стратегијата на Роминте, претставува прв чекор во владина политика во однос на ромската популација, со цел да се подобри општата состојба на ромската заедница која и во оваа држава е најзагрозена.

Црна Гора се уште нема изработено стратегија за спречување на намалувањето на ромските деца од училиштата .Во оваа некогашна југословенска република забележителна е сегрегацијата на ромските деца кои во оваа земја се евидентирани како бегалци од Косово. Првите чекори кон надминување на проблемите во образованието со кои се судираат ромските деца се направени со доделување на бесплатни учебници и преземените афирмативни мерки за упис во средните училишта и универзитетите.

Чешка

Активностите во однос на имплементацијата на Декадата на Ромите во Република Чешка ,од областа на образованието, повеќе е насочено кон предучилишното образование, со вклучување на методолошка алатка за идентификација на образовните потреби

на децата кои припаѓаат во маргинализирани групи ,како што се ромските деца. Министерството за образование во 2007 година вработи 318 наставници –асистенти, со цел да им дадат поддршка на ромските деца во Чешка. Во однос на високото образование ,во оваа земја не се преземени конкретни мерки за зголемување на бројот на запишани студенти.

Унгарија

Активностите кои се преземаат во рамки на Декадата на Ромите во Унгарија се оценуваат како земја која оствари најголем подем и најзначителен напредок во спроведувањето на најголем дел во речиси сите приоритетни области. Националниот план за развој финансиран во рамки на ЕУ за пристап до структурните фондови предвидува еднакви можности во образованието на загрозените ученици. Како специфични цели ,спречување на неуспехот во училиштето особено на Ромите,како и промовирање на успехот на маргинализираните млади луѓе. Особено внимание се посветува на елиминирањето на сегрегацијата .

3. Законска регулатива

Со **Уставните одредби** на Република Македонија, во членот 44 е регулирано правото на образование кое е достапно за секого под еднакви услови , при што основното образование е задолжително.

Со **Законот за основно образование** (Сл.весник на Р.Македонија бр.103/8 од 19.8.2008 година) е уредено задолжителното основно образование како дел од воспитно образовниот систем и трае девет години. Секое дете има право на образование и при тоа се забранува дискриминација по основа на пол, раса, боја на кожа, национална, социјална, политичка, верска,имотна и општествена припадност во остварувањето на правата од основното воспитување и образование.(чл.2)

Законот за средно образование (Сл.весник на Р.Македонија бр.44/95 од 20.9.1995 година),на секого му гарантира еднакви услови и право на средно образование и при тоа не е дозволена дискриминација врз основа на пол, раса,боја на кожата,национално

и социјално потекло, политичко и верско уверување, имотна и општествена положба.

Со **Законот за изменување и дополнување на Законот за средно образование** (Сл.весник на Р.Македонија бр. 49 од 18.4.2007 година) средното образование е задолжително за секој граѓанин под еднакви услови ,а во јавните средни училишта е бесплатно.За непочитување на оваа законска одредба, предвидени се и парични казни. Целта е сите граѓани во Република Македонија да се стекнат најмалку со средно образование, кое е предуслов за продолжување на образованието во високо образовните институции во земјата.

4. Уписна анализа

Државниот завод за статистика за учебната 2008/2009 година во основно образование евидентира вкупно 216180 ученици, од кои 104445 се ученички, додека бројот на машки ученици е 111735. Овие податоци покажуваат дека бројот на машки ученици е поголем во однос на ученичките и тоа за 7290 ученика.

Вкупниот број на ученици во средно образование кои се запишани во учебната 2008/2009 година е 93843 ученика, од кои 44595 се ученички, додека бројот на машките ученици е 49248. Во однос на средношколците и тука бројот на ученичките е помал во однос на машките ученици чиј број е поголем за 4653².

Според податоците од пописот на население од 2002 година ,вкупниот број на население на возраст од 15 до 24 годишна возраст е 327367. Од нив, бројот на писмени жени е 156512, а бројот на писмени мажи е 166739. Вкупниот број на неписмени на оваа возраст е 10227 . За потребите на оваа анализа, земени се предвид општините во кои живее најголем број на ромското население .

Како општина во која бројот на ромското население е најголем земена е предвид Општина Шуто Оризари, каде што вкупниот број на население на возраст од 15 до 24 е 3231 од кои бројот на писмени е 2967, додека бројот на неписмени е 264. Бројот на писмени жени е 1375, додека бројот на писмени мажи е 1592.

Во Општина Куманово бројот на население на оваа возраст е 17144, од нив неписмени се 353, бројка што загрижува и укажува на потреба од преземање на конкретни мерки за нејзино намалување. Иста таква загриженост упатува и бројката на неписмени од 316 лица во Прилеп, додека бројот на неписмени во Битола е 250 лица.

² Податоци на Државен Завод за статистика

Процентот на население кое нема стекнато образование е 4,2 % ,додека некомплетно образование имаат 13,8 % од населението.

Според податоците на Државниот завод за статистика во учебната 2007/2008 година во редовно основно образование се запишани 9785 ученици Роми од кои 5030 се момчиња,а 4755се девојчиња.(табела 1) Во оваа учебна година 243 ученици го прекинаа образованието од кои 107 се девојчиња , а 136 се момчиња.

Табела 1

Ученици Роми во основно образование ,крај на учебната 2007/2008

редовно основно образование			Ученици кои го напуштија основното образование		
вкупно	женски	машки	вкупно	женски	машки
9785	4755	5030	243	107	136

Значителни се и укажувањата на Ромскиот образовен фонд во однос на бројот на запишани ученици од ромската етничка заедница во специјалните училишта, за што се проценува дека бројот на ромските деца во однос на другите етнички заедници е поголем,што наложува преземање на конкретни мерки. Една од мерките која ја спроведува Министерството за труд и социјална политика,во рамки на Националната стратегија за Роми и националните акциски планови за Декадата на Ромите,е реализацијата на проектот инклузија на деца Роми во јавни предучилишните установи. Во учебната 2009/2010 година,вклучени се вкупно 264 деца од кои 139 се машки,додека бројот на девојчиња кои одат во предучилишни установи е 125. Главна цел на проектот е подобрување и поддршка на интеграцијата на ромските деца во јавните детски градинки ,поддршка на развојот и образованието на ромските деца на возраст од 4 до 6 години,подобрување на владеењето со македонскиот јазик,бидејќи една од причините за слабиот успех и препраќање на учениците во специјалните училишта или прекинувањето на образовниот процес, е недоволното познавање на македонскиот јазик, како и надминување на предрасудите и стереотипите кај негувателките и воспитувачките за Ромите.

Во учебната 2007/2008 година евидентирани се вкупно 385 ромски ученици во специјалните основни училишта, од кои 128 се

девојчиња ,а бројот на момчињата е 257. Државниот завод за статистика за истата учебна година бележи напуштање на училиштето кај 4 ученици од овој вид на образование,од кои 2 се девојчиња . (табела 2)

Табела 2

Ученици во основно специјално образование 2007/2008

специјално основно образование			Ученици кои го прекинале специјалното основно образование		
вкупно	женски	машки	вкупно	женски	машки
385	128	257	4	2	2

Во основните училишта за возрасни,вкупниот број на запишани Роми е 332 ученика од кои 100 се ученички, а 231 машки ученици за учебната 2007/2008.(табела 3)

Табела 3

Ученици во основно училиште за возрасни		
вкупно	женски	машки
332	100	232

Во учебната 2007/2008 година во редовно средно училиште се запишале 1304 ученици Роми. Бројот на ученички е 606 наспроти бројот на машките од 698. До крајот на учебната година од страна на ромските средношколци училиштето го напуштиле вкупно 53 ученика, од кои 27 се женски.(Табела 4)

Табела 4

Ученици во средно образование во учебна 2007/2008

Редовно средно образование			Ученици кои го напуштиле средното образование		
вкупно	женски	машки	вкупно	женски	машки
1304	606	698	53	27	26

Во истиот период во специјалното средно образование вкупниот број на запишани ученици е 80 ученици, од кои 16 се ученички. До крајот на истата учебна година образованието во специјалните училишта го напуштија 4 ученички од вкупно 14 ученици. (Табела 5)

Табела 5

Ученици во специјално средно образование во учебната 2007/2008

Специјално средно образование			Ученици кои го напуштиле специјалното средно образование		
вкупно	женски	машки	вкупно	женски	машки
80	16	64	14	4	10

Податоците добиени од Управата за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците за учебната година 2008/2009 се забележува благ пораст на упис кај ромските ученици во основните училишта, така што во учебната 2008/2009 година вкупниот број на запишани е 10551 ученици, од кој 5130 се девојчиња.

Во учебната, 2008/2009 порастот на средношколци од Ромската етничка заедница е 272 така што вкупниот број е 1476 од кои 546 се ученички³.

5. Заклучни коментари

Нискиот степен на образование кај ромското население е еден од најважните фактори кои придонесуваат за зголемена сиромаштија. Истражувањата⁴ евидентираа значителен процент на неписменост кај ромското население и тоа бројот на неписмени жени е поголем во однос на мажите, што упатува на нееднаков третман во однос на образованието на жените Ромки.

³ Податоци на Управата за развој и унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците.

⁴ Истражување кое е спроведено од УНИЦЕФ и Светска банка во 2000 година, покажува дека Ромите мажи се пообразовани во однос на жените Ромки. Исто така, во тој период имало 45% неписмени жени наспроти 19% мажи. Од вкупно запишаните ученици во основно образование, само 31.5 го продолжуваат образованието.

Причина за нискиот степен на образование е лошата економско – социјална состојба на голем дел на ромските семејства, голем процент на незапишани деца во предучилишното образование како значаен момент за социјализација и инклузија во образовниот систем, недоволното познавање на македонскиот јазик што доведува до неможност за нормално следење на наставата, непостоењето на соодветни домашни услови за учење поради несоодветното решение за домување на поголем дел од ромското население. Отсуството на свеста за значењето на образованието во ромските средини, особено на родителите, е уште една причина за не запишувањето, отсуствата и напуштањето на училиштето по завршувањето на четврто или петто одделение. Патријархалното воспитување, од друга страна, не ги мотивира, ниту пак ги охрабрува девојчињата да се вклучат во образовниот процес.

Согласно со налагањата на меѓународните документи, за задолжително основното образование и создавање на услови за намалување на трошоците за средното образование, Република Македонија направи исчекор во однос на другите европски земји, со тоа што, со законски решенија е воведено и задолжително средно образование. Како социјална држава, во насока на намалување на трошоците за средно образование, Владата на Република Македонија обезбеди бесплатни учебници за учениците во основното и средното образование и бесплатен превоз.

За надминување и ефикасно разрешување на проблемите во образованието, особено на проблемите со кои се судруваат Ромите, во рамки на Декадата на Ромите, формиран е Образовен фонд за Ромите. Целта и задачата поради која е формиран овој фонд е да се грижи за одржливоста на образовните програми, кои пред се вклучуваат заедничка инклузија и интеграција во образовниот процес, во насока на подобрување и унапредување на состојбата на Ромите во образованието. За учебната 2009/2010 година, Министерството за образование и наука со финансиска поддршка од Ромскиот образовен фонд од Будимпешта додели 800 стипендии за учениците Роми запишани во јавните и приватните средни училишта.

Радува фактот што мерките кои се преземени, со доделување на стипендии за ромски ученици и студенти, образовната слика на Ромите е подобрена, за што говори и бројката од над 200 студенти со тенденција за пораст, а и бројот на Роми на постдипломски студии оди во нагорна линија. Според истражувањето „Ромките интелектуалки и нивните предизвици“, бројот на запишани

студенти е поголем кај женските отколку кај машките⁵ и поголемиот дел од нив сами го направија изборот за запишување на соодветниот факултет⁶.

Поаѓајќи од основниот приоритет на државата за поголема опфатност на населението и зголемување на образовното ниво, а со тоа и намалување на бројот на неписмени лица, и конкретните мерки се во насока кон успешно комплетирање и унапредување на квалитетот на образованието.

⁵ „Ромките интелектуалки и нивните предизвици,, 2009 година, 67% од испитаниците се женски, наспроти 43 % машки студенти.

⁶ „Ромките интелектуалки и нивните предизвици,, 2009, 98% од испитаните ромски студенти се запишале по сопствена желба, 6% по желба на таткото и 3% под притисок на блиските.